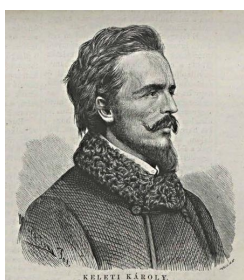

Próbánépszámlálás 1956 után ^[1]

„tervezgáldokni lehetetlenség anélkül, hogy ne ismernénk az adott helyzetet. Munkaerő tekintetében pedig nem ismerjük. Nem utolsó sorban ezért tér el lényegesen minden, a munkaerőhelyezetre vonatkozó becslés a gyakorlattól. [...] Amit ugyanakkor nem tudok itt elhallgatni, az az, hogy milyen lehetetlenül következtelene vagyunk ezekben a dolgokban. Így pl. évente felmérjük – és erre sok millió forintot irányozunk elő rendszeresen – a marhaállományt, illetve általában állatszámolást végzünk, összeírjuk az ország összes fáit, stb., csak éppen az embereket nem számoljuk meg.”

Bevezető

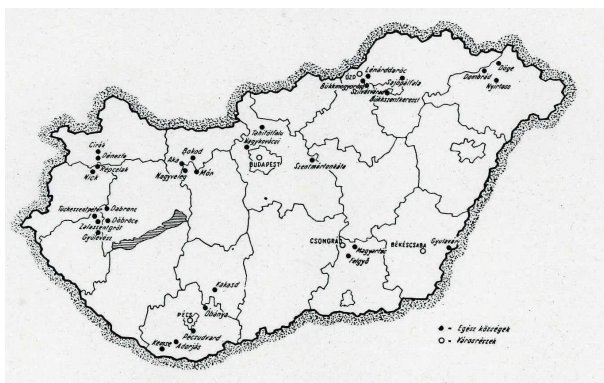
A javában zajló 2011. évi népszámlálás kapcsán eddig nem ismert levéltári dokumentumokat találtunk az 1956. évi forradalom utáni „népösszeírásra” vonatkozóan. Az iratok igazolják, hogy a felkelés után egy évvel már felvetődött, hogy 1957. december 31-én népszámlálást tartsanak az országban. Az összeírást azzal indokolták, hogy „az 1949. évi népszámlálás óta bekövetkezett jelentős változások kihatása a népszámlálási adatokban nem volt követhető és különösen az ellenforradalmi események következtében az országot illegálisan elhagyók száma, valamint a belső mozgás miatt az eddig rendelkezésre álló adatok is még bizonytalanabbá váltak”. E népösszeírásnak jártunk utána a levéltári forrásokban.

Keleti Károly

A társadalomról és változásairól a legfontosabb számszerűségi mutatókat a népszámlálások adják. A népszámlálás a legrégebb statisztikai felvételek egyike. A magyar hivatalos statisztikai szolgálat 1867-ben történt megalakulása után két évvel, 1869-ben tartották meg Keleti Károly tervei alapján, az első hivatalos magyar népszámlálást. Azután a népszámlálások általában tízévenként követték egymást. A második, 1880-ban végrehajtott összeírást már az 1871-ben létrehozott önálló Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal szervezte. A harmadik népszámlálásra 1890-ben került sor. A huszadik század első népszámlálását 1900-ban hajtották végre, mely sorban a negyedik népszámlálás volt. Ennek sikeréhez nagyban hozzájárult az 1897-ben elfogadott, a hivatalos statisztikai szolgálatról szóló törvény, mely jelentős önállósággal ruházta fel a Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatalt.

Magyarországon ezután 1910-ben, 1920-ban, 1930-ban, 1941-ben, majd a második világháború utáni első népszámlálást 1949-ben tartották. Az 1950-re tervezett adatfelvétel előrehozását a háborús veszteségek felmérése mellett az is indokolta, hogy jelentős méreteket öltött a népességmozgás (kivándorlás), melyről csak becslések álltak rendelkezésre, az előző, 1941. évi népszámlálás adatai pedig ekkorra már elavultak. Az 1949-ben megtartott adatfelvétel iparos-, kereskedő- és mezőgazdasági összeírás is kiegészítette. A számlálóbiztosoknak titoktartási esküt kellett tenniük a lakosság bizalmának elnyerése érdekében. A népszámlálást megelőző propagandában, a lakosság tájékoztatásában és felkészítésében nagy szerepet kapott a már országosan elterjedt rádiózás, a sajtó és a filmhíradó. Az 1949. évi népszámlálás érdekessége, hogy szinte mindenki előtt nyilvánvaló volt, hogy a népszámlálás nemzetiségi adatai nem a valóságot tükrözik. Ezt bizonyítja, hogy a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) 1955 decemberében viszonylag terjedelmes és részletes anyagot állított össze a rendelkezésre álló becslések, és száz településen végzett helyszíni tanulmány alapján a magyarországi nemzetiségi kisebbségek létszámáról és életkörülményeiről. A népszámlálás adatainak feldolgozását a Központi Statisztikai Hivatal Népszámlálási osztályán végezték, a személyi adatok számbavételét gépi feldolgozással valósították meg.

Az 1959. január 1-i népszámlálási próbafelvételnél összeírt községek és városok.

Forrás: Demográfia, 1959.

A magyar népszámlálások vallási időszora 1949-ben megszakadt. Az 1950-es években az állam és egyház szétválasztásának indokával háttérbe szorították az egyházakat és a vallási ügyeket. Ezzel együtt járt az is, hogy az 1960-ban lebonyolított népszámlálás felvételi témaköréi között nem szerepelhetett a vallás. Az 1960. évben sorra kerülő népszámlálás előkészítése, szervezése számos ponton eltért a korábbi adatfelvételektől, s céljai is számos olyan elemet tartalmaztak, amelyek az előző adatfelvételeknél nem szerepeltek. A célok megvalósítását a szakemberek részéről széles körű előkészítő munka alapozta meg. A tervezett nyomtatványokat, kérdőíveket már közel két évvel az adatfelvétel megelőzően, 1958-ban tesztelték, amit egy évvel később megismételtek.

A Magyar Szocialista Munkáspárt vezető testületei és a Minisztertanács az 1956-os forradalom után több ízben foglalkoztak a következő népszámlálás időpontjával és tematikájával. A népszámlálás indokaként Magyarországon kialakult szokás, a nemzetközi megegyezések - a KGST tagországi határozatban, az ENSZ tagállamok pedig megállapodásban rögzítették, hogy az érintett országokban 1960 körül népszámlálást tartsanak -, valamint az a tény fogalmazódott meg, hogy az 1949. évi népszámlálás adatai már elavultak. Így nem álltak rendelkezésre megbízható adatok a megyék, járások, városok lélekszámára, a kormegoszlásra, vagy a népesség társadalmi és foglalkozási összetételére vonatkozóan.

A magyar népességstatisztika 1957-től kezdve végzett teljes körű vagy reprezentatív statisztikai jellegű egyszeri adatfelvételeket. Ilyen teljes körű adatfelvétel volt 1957-ben az illegálisan külföldre távozottak számának és összetételének felmérése, míg 1958-ban reprezentatív jellegű adatgyűjtés indult meg a válások okairól, a nők termékenységéről, a születésszabályozásról, a családtervezésről stb. Ezek az egyszeri statisztikai próbafelvételek alkalmat szolgáltattak arra is, hogy az 1956 után kialakult népesség helyzetéről felvilágosítással és adatokkal szolgáljanak.

Emellett a népszámlálásra készülvén, nagyobb volumenű felméréseket is tervezett a korabeli politikai és szakapparátus. 1957. július 23-ai keltezéssel az Országos Tervhivatal, a Munkaügyi Minisztérium és a Központi Statisztikai Hivatal készítette egy javaslatot a Minisztertanács mellett működő Gazdasági Bizottság részére, amelynek értelmében 1957. december 31-ei eszmei nappal népszéírást kell tartani.

Jenovay Jenő, a Munkaügyi Minisztérium osztályvezetője az előterjesztést 1957. augusztus 14-ei dátummal küldte Szász Jánosnak, melyben kérte, hogy a Gazdasági Bizottság ülésén nyújtson segítséget az elbírálásban, a „kedvező feltételek megteremtésében”, és abban, hogy az anyagot a Gazdasági Bizottság a „lehető legsürgősebben tárgyalja”. Külön kitért arra, hogy ez a segítség miben nyilvánuljon meg: „Itt leginkább Friss, Antos és Kossa elvtársak véleményét kellene kipuhatolni és kedvező irányba fordítani - tekintve, hogy az ő részükről várható inkább elutasítás”. A továbbiakban az osztályvezető hangsúlyozta, hogy „tervgazdálkodni lehetetlenség anélkül, hogy ne ismernék az adott helyzetet. Munkaerő tekintetében pedig nem ismerjük.” Véleménye szerint a munkaerőhelyzetre vonatkozó becslések nagymértékben eltérnek a gyakorlattól. Ezt az eltérést kedvező irányú, de „épp úgy lehetett volna váratlanul kedvezőtlen is”. Megállapítja, hogy a gazdaság ilyen nagyfokú bizonytalanságát nem lehet megengedni. Utalt arra is, hogy „milyen lehetetlenül következetlenek vagyunk ezekben a dolgokban. Így pl. évente felmérjük - és erre sok millió forintot irányozunk elő rendszeresen - a marhaállományt, illetve általában állatszámilást végzünk, összeírjuk az ország összes fáit, stb., csak éppen az embereket nem számoljuk meg. Ezt a következetlenséget semmivel nem lehet indokolni”, ezért már a kísérőlevélben javasolta a népszéírást.

Az Országos Tervhivatal, a Munkaügyi Minisztérium és a Központi Statisztikai Hivatal által jegyzett előterjesztés a „népszéírás” indokaként felhozta, hogy az éves és a távlati tervek elkészítése során egyre több és komoly problémát okozott az a tény, hogy a népesség számát és összetételét tükröző statisztikai adatok részben elavultak, részben pedig egyáltalán nem állnak rendelkezésre. A népesség száma és összetétele már „az ellenforradalmi események előtti időkben sem volt teljességében és részleteiben ismert”. 1949 elején történt a legutolsó népszámlálás, melynek területi és foglalkozási adatait a nagyarányú társadalmi és gazdasági változások miatt már nem tudják használni. A Központi Statisztikai Hivatal a népszámlálási adatok folyamatos vezetése és korrigálása során „adathiányra való tekintettel” nem tudta figyelembe venni a népszámlálás után történt legális és illegális külföldre távozásokat. Az akkor a távozottak számát „több tízezerre” becsülték

Az összeírt községek és városrészek kategóriánként.

Forrás: Demográfia, 1959.

A lakosság többszázszáz nagyságrendű belső vándorlása jelentős változásokat okozott, főleg a népesség számának területi megoszlásában. Ez a belső vándorlás az „októberi események” után is folytatódott, illetve fokozódott. Az 1956. október 23-át követő időszakban különösen elavulttá váltak a már addig is bizonytalan adatok. A népesség abszolút számában jelentős csökkenés következett be, közel 200 ezer ember hagyta el „illegálisan” az országot. Mint az előterjesztő írja: „Az országot illegálisan elhagyók száma, valamint a hazatérők egyenlege csak becsléssel állapítható meg, mert a kötelező, de az eltávozottaknak nem teljes körűre vonatkozó rendőrségi kijelentőlapok statisztikai összesítése alapján az eltávozottaknak csak egy része ismert.”

A népgazdaságon belül olyan további belső mozgások folytak le, amelyek főleg a foglalkoztatottság megoszlásának vizsgálatánál okoztak nehézségeket, ugyanis tízezrekre volt tehető azoknak a bérből és fizetésből élőknek a száma, akik a mezőgazdaságba távoztak, és ott találták meg életlehetőségeiket. A termelőszövetkezetek egy része feloszlott és az ott dolgozók a mezőgazdaság magánszektorába mentek. Nagymértékben csökkent a fegyveres erők létszáma is. Növekedett a nem mezőgazdasági magánszektorban dolgozók száma. A külföldre távozás az ország népességének területi megoszlásában - és egyéb vonatkozásaiban is - újabb, jelentős eltolódásokat okozott. Az előterjesztés szerint ezért nincs elég adat a népgazdaság tervezéséhez (hároméves terv ellenőrzéséhez, ötéves terv elkészítéséhez, ezeken belül a munkaügyi tervezéshez), sőt, az „M” - katonai, hadikészletoző - tervek elkészítésének alapjai is hiányoznak.

A KSH főépülete a budapesti Keleti Károly utcában

A fentiekben vázolt fontos feladatok elvégzéséhez a határozati részben az előterjesztők még az év - 1957. - végére javasolták a népesség egészére kiterjedő minimális adatigényű, de teljes körű statisztikai adatfelvétel elrendelését, amelyből meg lehet állapítani a népesség számát területi, nem, kor, családi állapot, foglalkozás stb. szerinti részletezésben. Ezen kívül javasolták - mint a GB határozatát - hogy a pénzügyminiszter biztosítsa az egyszerű adatfelvételhez szükséges 20 millió forintot, az Országos Tervhivatal pedig teremtse elő az - akkor stratégiai hiánycikknek számító - 45 tonna papírt. A javaslatból végül is egy pont maradt életben, az hogy az eredetileg 1959. év elejére kitűzött a (3454/VI. 22./1957. MT. sz. határozat) népszámlálást 1960. év elején kell végrehajtani. A Központi Statisztikai Hivatal 1957. évre javasolt népszéírása a népszámlálás „előkészítésére” nem valósult meg. **(Lásd az 1. forrást!).**

Ekkor azonban még úgy látszott, hogy az ügy sínen van. Péter György, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke 1957. július 20-ai, a munkaügyi miniszternek írt válaszában egyetértett a Gazdasági Bizottság előterjesztésével, csak az 1960. évre vonatkozó népszámlálással kapcsolatban javasolt kiegészítéseket. **(Lásd az 2. forrást!).**

Nyárády Ferenc 1957. szeptember 21-én készült, az előterjesztéshez tett észrevételei is „indokoltnak és szükségesnek” tartották az ország népességére és összetételére vonatkozó egyszerű minimális adatfelvételt 1957. december végén. Feljegyzésében ugyanazokat az indokokat hozza fel, mint amelyek a Gazdasági Bizottság előterjesztésében találhatók, s három pontban sorolja fel azokat az okokat, amelyek szerint az adatfelvétel különösen indokolt. Eszerint: a népgazdasági tervek megalapozottá tétele, a munkaerő-gazdálkodási problémák megoldása, az M tervek pontos és megalapozott kidolgozása. **(Lásd az 3. forrást!).**

Az ügyben a következő levélváltás 1957. szeptember 24-én történt, amikor Ajtai Miklós, az Országos Tervhivatal elnöke megküldte Apró Antalhoz írt levelének másolatát a Gazdasági Bizottság titkárnak, Szász Jánosnak. Ajtai levele már utal arra, hogy a népszéírás megtartása előtt anyagi gondok (konkrétan papírhány) tornyosulnak, de a Tervhivatal mégis talált megoldást arra, hogy a „papírszükséglet milyen megkötöttségekkel” lesz biztosítható.

A népszéírás azonban a szétzilálódott gazdasági és politikai helyzetben lévő kormányzatnak ekkor még sok volt, s csak 1958-ban tartottak összeírásokat, de ekkor is csupán egy százalékos mintavétellel, aminek költségkerete töredéke volt az 1957-re tervezettnek. A „Forradalmi Munkás-Parasz Kormány” népszámlálásról szóló 1001/1958. számú minisztertanácsi határozata elrendelte, hogy az 1960. évi népszámlálás előtt próbafelvételt kell tartani. A határozat alapján készült el a próbafelvétel tervezete, amelyet a Központi Statisztikai Hivatal Kollégiuma 1958. október 30-ai ülésén elfogadott. A próbafelvétel céljaként a népszámlálás megszervezésével, technikai lebonyolításával, a felvétel módjával és a kérdőív tartalmával kapcsolatos kérdések tisztázását jelölték meg. Nem tartozott a felvétel céljai közé, hogy eredményeit kivetítsék, és az országos megoszlások beclésére felhasználják, ugyanakkor nem hivatkoztak a forradalom után bekövetkezett népességöklénésre sem.

A népszámlálási próbafelvétel elkészítését célozta az 1958 augusztusában Recskben (Heves megye) és az októberben Pellérdben (Baranya megye) tartott kísérleti próbaösszeírás. E két próbaösszeírás tapasztalatai alapján módosították a kérdőívek egyes részeit.

A következő népszámlálási próbafelvétel eszmei időpontja 1958. december 31. és 1959. január 1. napja közötti éjfélt volt. Az összeírást a Központi Statisztikai Hivatal 1959. január 1. és 8. között tartotta meg a KSH központi és területi szerveinek szakmai irányítása és ellenőrzése mellett. Munkájukat a tanácsok végrehajtó bizottságai által megbízott személyek (számlálóbiztosok, felülvizsgálók, községi és városi felelősök) segítették. A próbafelvétel alkalmával összeírandó városokat és községeket az ország különböző részein jelölték ki úgy, hogy azok egyben különböző településformákat is képviseljenek, és megoszlásaik hasonlóak legyenek az országos megoszlásokhoz. A teljes községek összeírásához ragaszkodtak, mert a tanácsok közreműködéséről csak így szerezhetek tapasztalatot. Az összeírandó községek kijelölésénél azt is szem előtt tartották, hogy azok - az irányítás és az ellenőrzés megkönnyítése céljából - egy-egy megyei vagy járási központból aránylag könnyen elérhetőek legyenek. A kiválasztás tehát tudatos volt. Az előkészítéskor a városokat és a községeket a lakosság foglalkozás szerinti megoszlásán alapuló jellegük és a lélekszám kombinációja segítségével alkotott csoportokra osztották, az 1949. évi népszámlálás megoszlási arányai, de az 1957. január 1-jei lélekszám alapján. E csoportokat úgy határozták meg, hogy azok jól jellemezzék a városok és a községek településformáit. Az egyes csoportokon belül tudatosan választották ki a községeket és a városokat, arra törekedve, hogy a mintában az ország jellegzetes tájegységi, települési sajátosságai általában helyet kapjanak. Az ország területét ezért kilenc nagyobb települési egységre osztották, és ezekből választották ki a lélekszám és a jelleg alapján konstruált csoportokba az egyes községeket.

A próbafelvétel során 32 község teljes népességét írták össze. E mellett öt városban is próbafelvételt hajtottak végre oly módon, hogy a kijelölt városokban néhány számlálókörzetet írtak össze. Mintegy 98 ezer mintát vettek. Próbafelvételkor mind az egyéni, mind pedig a lajstromos számbavételt próbálták ki. Budapesten 53 számlálókörzetet írtak össze. A számlálókörzeteket úgy jelölték ki, hogy azokba belterületen 300-nál több, de 400-nál kevesebb lakos ne jusson. Külterületen a számlálókörzeteket mindenütt a helyi viszonyoknak megfelelően alakították ki. A számlálókörzeteket és a felülvizsgálati köröket a próbanépszámlálással érintett községek (városok) tanácsainak végrehajtó bizottságai az általuk kijelölt községi vagy városi felelős előterjesztése alapján - a Központi Statisztikai Hivatal megbízottjának meghallgatása után - jelölték ki. A felülvizsgálati köröket általában három-három számlálókörzetként állapították meg.

A népszámlálási próbafelvétel nem terjedt ki a fegyveres testületek zárt egységeiben lakó tagjaira, és nem volt megszervezve a bejelentett lakással nem rendelkezők, valamint az utólag jelentkezők összeírása sem. Ennyiben tehát nem tekinthető teljesnek a próbanépszámlálás. Az összeírásból így módon kimaradt személyek száma mindamellett olyan kicsiny, hogy az adatok alkalmasak voltak arra, hogy feltárják a lakosság demográfiai viszonyait.

Közölt forrásaink is igazolják, hogy az 1960. évi népszámlálás előkészítése már 1957-ben megkezdődött, amihez igen alapos tanulmányok voltak szükségesek. Az 1957-ben elkezdődött munkálatok, a különböző adatgyűjtések (pl. az országot elhagyókról), népszámlálási próbafelvételek, illetve az ekkor szerzett tapasztalatok jól szolgálták az 1960-as teljes körű népszámlálás lebonyolítását.

Források

1. forrás

Előterjesztés egy népszéírás lebonyolításához

1957. augusztus 14.

Bér- és Munkaerő MUNKÜGYI MINISZTERIUM 932/GB

S z á s z J á n o s

elvtársnak

B u d a p e s t

Mellékelten küldöm az 1957. december 31-én tartandó népszéírásra vonatkozó G. B. előterjesztésünket. Kérlek, hogy - a Buda elvtárrsal erről folytatott telefonbeszélgetés alapján is - ennek a G. B-n kedvezően történő elbírálásához nyújts segítséget. Itt leginkább Friss, Antos és Kossa elvtársak véleményét kellene kipuhatolni és kedvező irányba fordítani - tekintve, hogy az ő részükről várható inkább elutasítás.

Neked is hangsúlyozni szeretném, hogy tervgazdálkodni lehetetlenség anélkül, hogy ne ismernénk az adott helyzetet. Munkaerő tekintetében pedig nem ismerjük. Nem utolsó sorban ezért tér el lényegesen minden, a munkaerőhelyzetre vonatkozó beclés a gyakorlattól. Most szerencsénknek mondhatjuk, hogy ez az eltérés kedvező irányú, de épp úgy lehetett volna váratlanul kedvezőtlen is. A gazdaság felső irányításának ilyen bizonytalanságát pedig nem lehet megengedni. Amit ugyanakkor nem tudok itt elhallgatni, az az, hogy milyen lehetetlenül következtelenek vagyunk ezekben a dolgokban. Így pl. évente felmérjük - és erre sok millió forintot irányozunk elő rendszeresen - a marhaállományt, illetve általában állatszámilálást végzünk, összeírjuk az ország összes fát, stb., csak éppen az embereket nem számoljuk meg. Ezt a következtelenséget semmivel nem lehet indokolni.

Az általunk javasolt népszéírás szervezeti feladatai ugyanazok, mint egy nagy népszámlálásnál (körzetek beosztása, számláló biztosok kioktatása stb.), ezért az előkészület rendkívül sok munkát igényel. Ezért erre határozatot hozni rendkívül sürgős, mert ha ebben a hónapban nem kezdi meg a K. S. H. a munkát, akkor december 31-én nem lehet végrehajtani a felmérést.

Kérlek ezért, légy szíves a kedvező előfeltételek megteremtésében és abban segítséget nyújtani, hogy ezt az anyagot a lehető legsürgősebben tárgyalja a G. B. Ha az anyagot lehet stenciljeztetni, erről rövid úton értesíts.

Budapest, 1957. augusztus hó 14-én.

Elvtársi üdvözléttel:

(Jenovay Jenő)

osztályvezető

Jelzet: MOL - XIX-A-39-b/1-1030/GB-1957. (Magyar Országos Levéltár, Gazdasági Bizottság, TÜK iratok.)

Az Országos Tervhivatal, a Munkaügyi Minisztérium és a Központi Statisztikai Hivatal előterjesztése a Gazdasági Bizottsághoz

1957. július 23.

ORSZÁGOS TERVHIVATAL
MUNKAÜGYI MINISZTERIUM
KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL

Szigorúan titkos!
Készült: 4 példányban
3. sz. példány

E l ő t e r j e s z t é s
a Gazdasági Bizottsághoz

Az elmúlt években az éves és a távlati tervek elkészítése során egyre több, komoly problémát okozott az a tény, hogy a népesség számát és összetételét tükröző statisztikai adatok részben elavultak, részben pedig egyáltalán nem álltak rendelkezésre.

A népesség száma és összetétele már az ellenforradalmi események előtti időkből sem volt teljességében és részleteiben ismert.

- a.) A legutolsó népszámlálás 1949 elején történt, ennek területi és foglalkozási adatai a nagyarányú társadalmi és gazdasági változások következtében már nem használhatók.
- b.) A Központi Statisztikai Hivatal a népszámlálási adatok folyamatos vezetése és korrigálása során adathiány miatt nem tudta figyelembe venni a népszámlálás után történt legális és illegális külföldre távozást. (A távozottak száma több tízezerre becsülhető.)
- c.) A lakosság többszázszázalékos nagyságrendű belső vándorlása is jelentős változásokat okozott, főleg a népesség számának területi megoszlásában. (Ez a belső vándorlás az októberi események után is folytatódott, illetve fokozódott és napjainkban is nagymértékű.)

1956. október 23-át követően különösen elavulttá váltak a már addig is bizonytalan adatok.

- a.) A népesség abszolút számában jelentős csökkenés állott be (közel 200 ezer ember hagyta el illegálisan az országot). Az országot illegálisan elhagyók száma, valamint a hazatérők egyenlege csak becsléssel állapítható meg, mert a kötelező, de az eltávozottaknak nem teljes körűre vonatkozó rendőrségi kijelentőlapok statisztikai összesítése alapján az eltávozottaknak csak egy része ismert.
- b.) A népgazdaságon belül olyan további belső mozgások folytak le, amelyek főleg a foglalkoztatottság megoszlásának vizsgálatánál okoznak nagy nehézségeket. (Tízezrekre tehető azon bérből és fizetésből élők száma, akik a mezőgazdaságba távoztak. A termelőszövetkezetek egy része feloszlott és az ott dolgozók a mezőgazdaság magánszektorába mentek. Nagymértékben csökkent a fegyveres erők létszáma. Növekedett a nem mezőgazdasági magánszektorban dolgozók száma. A külföldre távozás az ország népességének területi megoszlásában - és egyéb vonatkozásaiban is - újabb, jelentős eltolódásokat okozott.)

Mindezek következtében a *népgazdaság tervezéséhez* - így elsősorban a 3 éves terv ellenőrzéséhez és a következő 5 éves terv elkészítéséhez, ezeken belül a munkaügyi tervezéshez, illetve a munkaügyi tervezés előtt álló jelentős problémák megoldásához - *nem állnak rendelkezésre megfelelő adatok*, ugyanakkor az *M tervek elkészítésének alapjai is hiányoznak*.

A fentiekben vázolt fontos feladatok elvégzéséhez és az ismertetett hiányosságok kiküszöböléséhez feltétlenül szükséges egy - 1957. év végén lebonyolítandó - a népesség egészére kiterjedő minimális adatigényű, de teljes körű statisztikai adatfelvétel elrendelése, amelyből meg lehet állapítani a népesség számát területi, nem, kor, családi állapot, foglalkozás stb. szerinti részletezésben.

A tervezett egyszeri minimális adatfelvétel költségkihatása mintegy 20 millió forint. (Nyomtatvány, posta, stb. 1,5, adatfelvétel 9,5, az adatok feldolgozása 9,0 millió forint.) Az összeíráshoz kb. 45 tonna papír szükséges.

A Központi Statisztikai Hivatalnak már az előkészítési munkálatok kezdetén nagymértékben igénybe kell venni a tanácsi apparátust, jelentős számú munkaerőt és pénzügyi eszközt kell felhasználni (elsősorban a számláló-körzeti beosztás elkészítésével, feltérképezésével, központi ellenőrzésével, a számlálóbiztosok oktatásával, valamint a nyomtatványok elkészítésével kapcsolatban). Az év végi összeírás komoly, hosszadalmas előkészítő munkát igényel és csak a határozati javaslatban rögzített határidők (létszám-, pénz- és papírigény biztosítása) pontos betartása esetén valósítható meg. Ez esetben az első, legfontosabb adatok 1958. március elejére már összeállíthatók.

Mindezek szükségessé teszik, hogy a Gazdasági Bizottság az összeírás végrehajtására 1957. június hó folyamán határozatot hozzon.

Az összeírás elvégzése több, ez évre tervezett - és egyébként szükséges - adatfelvételt (pl. az M tervek elkészítéséhez szükséges összeírás, a bérből és fizetésből élők Egységes Foglalkozási Jegyzék szerinti összeírása, korstatisztikai összeírás, stb.) feleslegessé tesz, és az e célokra szánt pénz és papír a népgazdaság érdekét szolgáló népszámlálás fedezetétül szolgálhat.

Meg kell még jegyezni, hogy a nemzetközi megegyezések alapján általában tíz évenként rendszeresen tartandó népszámlálás szükségessége - melyet a Gazdasági Bizottság a tervezett 1959. január 1-ről későbbi időpontra halasztott - továbbra is fennáll.

Határozati javaslat

- 1.) A Központi Statisztikai Hivatal 1957. év végén hajtson végre egy minimális, egyszeri adatfelvételt az ország népességére és annak összetételére vonatkozóan. Az összeírás előkészítésére és megszervezésére vonja be az illetékes főhatóságokat, elsősorban az Országos Tervhivalt és a Munkaügyi Minisztériumot.

Felelős: a K. S. H. elnöke.

- 2.) A pénzügyminiszter biztosítsa az egyszeri adatfelvételhez szükséges 20 millió forintot, valamint a felvétel végrehajtásához az időszaki létszámot.

Felelős: a pénzügyminiszter.

Határidő: július 1-től folyamatosan

- 3.) Az Országos Tervhivatal biztosítsa az egyszeri adatfelvételhez szükséges 45 tonna papírt.

Felelős: az O. T. elnöke.

Határidő: augusztus 20-tól november 20-ig folyamatosan.

- 4.) A Gazdasági Bizottság elhatározza, hogy a Minisztertanács 3454/VI. 22./1956. sz. határozatával 1959. év elejére kitűzött és a Gazdasági Bizottság által ez év januárjában későbbi időpontra halasztott népszámlálást az 1960. év elején kell végrehajtani. Utasítja a Központi Statisztikai Hivalt, hogy ennek előkészítését kezdje meg és a népszámlálást úgy hajtja végre, hogy az a népszámlálás előkészítését segítse elő és ezzel annak költségeit csökkentse.

Felelős: a K. S. H. elnöke

Budapest, 1957. évi július hó 23-án.

(Kiss Árpád)

(Péter György)

(Kisházi Ödön)

Jelzet: MOL - XIX-A-39-b/1-1030/GB-1957. (Magyar Országos Levéltár, Gazdasági Bizottság, TÜK iratok.)

2. forrás

A Központi Statisztikai Hivatal elnökének egyetértő levele

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL

Nsz. 17/1957.

Kisházi Ödön elvtársnak,

munkaügyi miniszter

Budapest

A népösszeírásról szóló gazdasági bizottsági előterjesztéssel egyetérték.

Javaslom, hogy az előterjesztés „Határozati javaslat” című része az alábbi ponttal egészüljön ki:

„4) A Gazdasági Bizottság elhatározza, hogy a Minisztertanács 3454/VI. 22./1956. sz. határozatával 1959. év elejére kitűzött és a Gazdasági Bizottság által ez év januárjában későbbi időpontra halasztott népszámlálást az 1960. év elején kell végrehajtani. Utasítja a Központi Statisztikai Hivatalt, hogy ennek előkészítését kezdje meg és a népösszeírást úgy hajtsa végre, hogy az a népszámlálás előkészítését segítse elő, és ezzel annak költségeit csökkentse.

Felelős: a K. S. H. elnöke.”

Budapest, 1957. július hó 20.

(Péter György)

elnök

Jelzet: MOL - XIX-A-39-b/1-1030/GB-1957. (Magyar Országos Levéltár, Gazdasági Bizottság, TÜK iratok.)

3. forrás

Nyárády Ferenc észrevételei az egyszeri adatfelvételtől szóló előterjesztéshez

1957. szeptember 21.

SZIGORÚAN TITKOS!

Készült 1 példányban.

Szám: 1030/GB/212/Ny/1957.

Észrevétel

az ország népességére és összetételére vonatkozó egyszeri adatfelvételtől szóló előterjesztéshez

Az ország népességére és összetételére vonatkozó egyszeri minimális adatfelvétel az év végén történő végrehajtását indokoltnak és szükségesnek tartjuk az alábbiak miatt:

A népesség számára, összetételére, területi megoszlására vonatkozóan jelenleg megbízható adatok egyáltalán nem állnak rendelkezésre. Az 1949. évi népszámlálás óta bekövetkezett jelentős változások kihatása a népszámlálási adatokban nem volt követhető és különösen az ellenforradalmi események következtében az országot illegálisan elhagyók száma, valamint a belső mozgás miatt az eddig rendelkezésre álló adatok is még bizonytalanabbá váltak.

A javasolt adatfelvétel különösen indokolt

- a.) a népgazdasági tervezés megalapozottabbá tétele, elsősorban a munkaügyi tervezés vonatkozásában;
- b.) a népgazdaság termelési szerkezetének három, illetve öt éves tervekben előirányozandó változtatása során jelentkező munkaerő-gazdálkodási problémák megoldása szempontjából;
- c.) a M tervek pontos, megalapozott kidolgozása szempontjából.

Javasoljuk az előterjesztés elfogadását azzal, hogy az adatfelvételt úgy kell megszervezni, hogy a későbbi időpontban végrehajtandó népszámlálás költségei az előterjesztésben feltüntetettnél nagyobb mértékben csökkenjenek.

Budapest, 1957. szeptember 21.

Jelzet: MOL - XIX-A-39-b/1-1030/GB-1957. (Magyar Országos Levéltár, Gazdasági Bizottság, TÜK iratok.)

4. forrás

Javaslat a népszerűirásról szóló napirend levételére

1957. szeptember 24.

ORSZÁGOS TERVHIVATAL
ELNÖKHELYETTES - A/199/57.

Szász János elvtársnak,
Gazdasági Bizottság titkársága
B u d a p e s t

Mellékelten küldöm a népszerűirásról szóló GB előterjesztés-tervezettel kapcsolatosan Apró Antal elvtársnak írott levelem másolatát.

Budapest, 1957. szeptember 24.

(Dr. Ajtai Miklós)

Melléklet:

***

Apró Antal elvtársnak,
a Gazdasági Bizottság elnöke
B u d a p e s t

Kiss Árpád elvtárs e hó 21-i, eln. 371/57. sz. levelében kérte a f. hó 23-i GB ülés 10. napirendi pontját - amely a népszerűirásról szól - a napirendről levenni, tekintettel arra, hogy az előterjesztés végrehajtásának komoly akadályai mutatkoztak a papírhány miatt. Az elmúlt néhány nap alatt a Tervhivatal alaposan megvizsgálta a javaslat teljesítésének lehetőségeit, és sikerült megoldást találni arra, hogy a népszerűirási ívek bizonyos, előre meghatározott formája esetén a papírt biztosítani lehessen. Ennek részleteire itt nem szükséges kitérni, hanem javasolom, hogy most már a GB az előterjesztést tűzze napirendre. A bizottság ülésén fog majd a Tervhivatal elnöke javaslatot tenni arra, hogy a papírszükséglet milyen megkötöttségekkel biztosítható fenti célra.

Budapest, 1957. szeptember 25.

(Dr. Ajtai Miklós)

Jelzet: MOL - XIX-A-39-b/1-1030/GB-1957. (Magyar Országos Levéltár, Gazdasági Bizottság, TÜK iratok.)

Címkék:

[népszámlálás](#) [2]

[1956](#) [3]

[forradalom](#) [4]

[Központi Statisztikai Hivatal](#) [5]

[MSZMP](#) [6]

[KGST](#) [7]

[Keleti Károly](#) [8]

Kiadás: 11. évfolyam (2011) 5. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/politika/probanepszamlalas_1956_utan.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/politika/probanepszamlalas_1956_utan.html

[2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/nepszamlalas>

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/1956>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/forradalom>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kozponti-statisztikai-hivatal>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/mszmp>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kgst>

[8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/keleti-karoly>